

M. BIRŽIŠKA

Pabréža Kretingos mokykloje ir Vilniaus universitete

(PRIE M. MOZŪRAIČIO STRAIPSNIU APIE PABRÉŽĄ)

„Ateityje“ išspausdinta M. Mozūraičio straipsniai: 1943 m. Nr. 72 „Pabréža Kretingos mokykloje“ ir 1944 m. Nr. 9 „Ar Pabréža studijavo Vilniaus Akademijoje“, kuriuos norėčiau čia kai kuo papildyti ir šen ten išlyginti.

Nustatydamas, kuriuo metu Jurgis Pabréža mokėsi Kretingos mokykloje, M. remiasi kai kuriomis Žemaičių mokyklų vizitacijomis, kurių aktai labiau ar mažiau yra užsilikę Vilniaus Universiteto Bibliotekoje, Rankraščiu Salėje, grąžintu iš Čartoriskių Krokuvon patekusiu Lietuvos švietimo srities raštų skyriuje. Tad, visų pirma, atsirėmęs vizitatoriaus eksjézuito kun. Jono Erdmano 1790 m. raportu jis teigia: „Jurgio Paibréžos laikais Kretingos mokykloje veikė trys klasės ir viena paruošamoji klasė, vadinas, vi so veikė keturios klasės... Jei J. P. stojo paruošiamojon klasėn, tai Kretingos mokykloje mokės ketrevius metus... Kretingos mokyklon turėjo atvykti 1788 m. rudenį ir... 1791 m... baigė su auksu medaliu.. netrukus pasuko Vilniaus akademijon...“

Cia tuoju krinta į akis šie netikslumai: 1) stojus mokyklon 1788 m. rudenį, ketverių metų kursas tebūtų baigtas tik 1792 m.; 2) baigus gi 1791 m., kaip M. nustato iš kito vizitatoriaus, eksjézuito kun. Ant. Obrapalskio 1791 m. raporto, J. P. mokymasis Kretingos mokykloje būtų turėjęs prasidėti dar 1787 m.; 3) šiaip ar taip, galima būtų abejoti, ar su 3-jų klasėmis (ir dar viena, bet tik paruošiamaja Kretingos mokyklon) būtų galima patekti Vilniaus Akademijon (nebent iš atskirio egzamino), kuo berods straipsniu autorius kaip ir abejoja, kaip toliau skaitysime. Sie netikslumai rodosi ne tiek dėl aritmetinės (metus apskaičiuojant), kiek dėl faktinės M. klaidos. Neteisingai teigiamo, jog Kretingos mokyklos kursas buvo išeinamas per ketverius metus (drauge su paruošiamaja klase). Atsižvelges į plasių skaičių, autorius lengvai sumetė ir einamojo mokslo metus. Tačiau pasirodė, jog ši kartą negana buvo paprastos aritmetikos, tik reikalinga kaip ir kitokia, sakyciai, istorinė aritmetika.

Autorius, matyt, nežinojo, jog

Kretingos mokykloje, kaip poskyrinėj (podwydziałowa) su 3 mokytojais, kiekvienoje klasėje moksłas tėsesi dvejus metus, tad 3 klasėse šešerius metus, drauge su paruošiamaja — septynerius metus. Pilna vidurinė mokykla, skyrinė (wydziałowa) su 6 mokytojais, Žemaičiuose tebuvo viena — Kražiuose su 6 klasėmis, kurių V-je moksłas buvo einamas dvejus metus, o likusiose kiekvienoje vienerius metus, tad drauge septynerius metus. Net būsimoji Vilniaus gimnazija tebuvo poskyrinė, tik ilgainiui dėl savo miesto reikšmės išgavusi 6 mokytojus. Poskyrinė mokykla nesivertė mažesne programą, tik kitaip sutvarkyta negu mokykloje su 6 mokytojais Edukacinės Komisijos 1783 m. nuostatai (ustawy) šitaip sutvarako 3 mokytojų mokyklos darbą, tad ir Kretingos mokykloje, kurios vedėjas (podprefekt) buvęs Kražių mokytojas eksjézuitas kun. Liudvikas Kauzonas (lenkiškai rašoma Kowzan, bet kartą radau: Kauzan), ja tvarkęs nuo pat jos išteigimo 1775 m. ligi 1792 m., vizitatorių vis buvo giriamas griežtai vykdęs Komisijos reikalavimus. Poskyrinės mokyklos I kl. buvo einama skyrinės I ir II kl. kursai, poskyrinės II kl. — skyrinės III ir IV kl. kursai, poskyrinės III kl. — skyrinės V ir VI kl. Poskyrinės I kl.-je vieno mokytojo buvo dėstoma lotyniškai — lenkiškoji gramatika, skaitomi pavyzdžiai iš lotyniškų autoriu, dėstomas dorovės (moralės) moksłas, aritmetikos ir geografijos pradmenys. Poskyrinės II kl.-je retorikos ir moralės mokslo mokytojas toliau dėstė gramatiką ir moralės moksłą, o taip pat senovės istoriją baigiant Graikija, o matematikos ir gamtos mokslo mokytojas — geometrija, daržininkystė ir ūkininkystė. Poskyrinės III kl.-je tiedu mokytojai — retorikos ir moralės mokslo mokytojas dėstė retoriką su Cicerono kalbų, Horacijaus ir kitų poetų veritim, Romos istoriją¹, tautos istoriją (dzieje narodowe = Lenkijos istorijai), moralės ir teisės moksł; matematikos ir gamtos mokslo mokytojas dėstė geometrija, algebra, fiziką, botaniką, mineralogiją, paliakymą.

Tad buvo einama tokios mo-

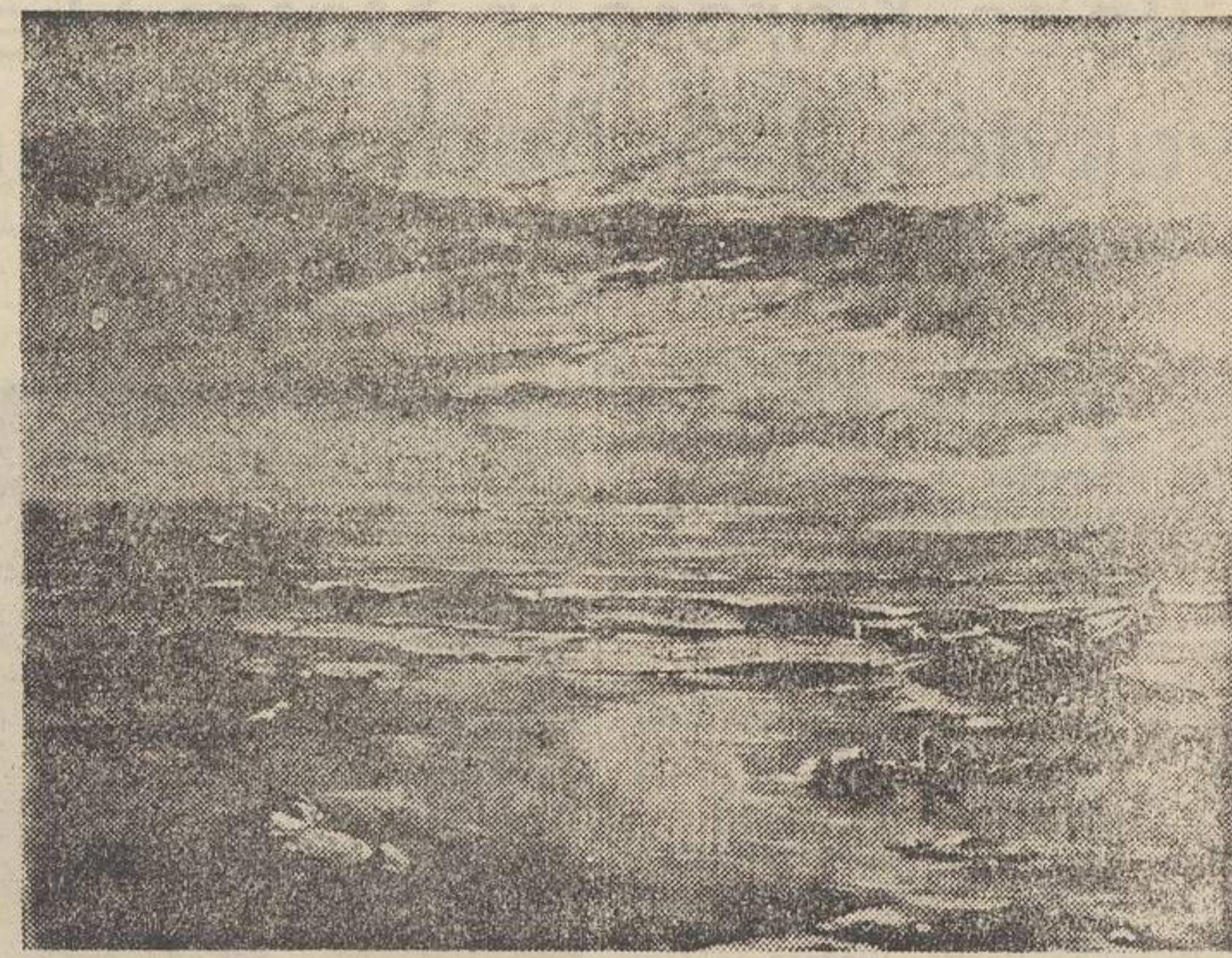
kyklos kursas, kuriai XIX a. prigijo gimnazijos vardas ir ją baigusius Vilniaus akademija prisiumdavo klausytojais²). Edukacinė Komisija ragino taip pat mokytis vokiškai, kur tatai ypačiai būtų reikalinga, nepareinamai nuo klasės mokant pradedančių, pažengiančių ir pasitobulinčių mokinį grupėmis. Paprūsés Kretingoje vokiečių kalbos mokymo reikalas buvo labai aiškus, ir nuo 1789 m. čia praktiškai kėsi kasmet keliolika mokiniai.

Vilniaus Universiteto Bibliotekoje išlikus Kretingos ir kitų mokyklų vizitacijoms, kad ir neviados sveikoms, iš 1786—1791 m. (grąžintu iš Krokuvos bylų nr. nr. 75 ir 73, 74, 93 ir 94, 82, 96, 83), jose esant minimiems labiau už kitus moksle pasireiškusiems mokiniams, jų tarpe ir Jurgui Pabréžai, galima dabar aiškiau nustatyti, kada jis éjo Kretingos klasės. Pirmą kartą jis minimas I klasės mokiniu baigiantis 1786—1787 mokslo metams antrą kartą — nenurodant klasės — baig. 1788—1789 m., trečią kartą III kl. mokiniu baig. 1789—1790 m. ir ketvirtą — III kl. mokiniu baig. 1790—1791 m.; 1787—1788 m. jo neįvardijimas terodo, greičiausiai, jog jis tuomet nebus kuo pasireiškęs, o ne kad būtų, dėl ligos ar kurios kitos priežasties, iš mokyklos pasitraukęs. Jo giminaitis ar net brolis Dovydas Pabréža minimas 1788—1789 m. I klasėje, 1789—1790 m. drauge su Jurgiu II kl. ir 1790—1791 m. vėl II kl. Jurgui pakilius jau III klasėn. Taikydamai čia dvimečių klasės tvarką, gauname:

1786—1787 m. I klasėje pirmameitis Jurgis Pabréža (Pabréž) drauge su pirmamečiu Myk. Venckum (Węckiewicz), antramečiais Myk. Beniušiu (Beniuszewiz) ir Ant. Vilimiu ir kitais 1787—1788 m. (I klasėje antramečiai Jurgis Pabréž, Myk. Venckus ir kiti, pirmameitis Dovydas Pabréž), o Ant. Vilimas

¹) Ne tik poskyrinėje, bet ir skyrinėje mokykloje nebuvo einama vienduramžio ir naujuju amžių istorija.

²) Klasės kurso skirtumas dvejiems metams Edukacinės Komisijos paveldėta dar iš jézuitų mokyklos (kolegijos), tik pritaikyta saviems tikslams.

C. Janušas

Vakaras pajūryje

(ir Myk. Beniušis) jau yra II kl. pirmamečiai. 1788—1789 m. II klasėje pirmameitis Jurgis Pabréž (Pabréž) drauge su pirmamečiu Myk. Venckum, antramečiais Myk. Beniušiu, Ant. Vilimu ir kitais, I kl. antrameitis Dovydas Pabréž (Pabréž) ir kiti. 1789—1790 m. II klasėje antramečiai Jurgis Pabréž (Pabréž) ir pristatomas medalui Myk. Venckus³, pirmameitis Dovydas Pabréž (Pabréž), III kl. pirmamečiu Myk. Beniušis, Ant. Vilimas ir kiti. 1790—1791 m. III klasėje pirmamečiai pristatomas medalui Jurgis Pabréž (Pabréž) ir Myk. Venckus, (antramečiai Myk. Beniušis ir Ant. Vilimas?), II klasėje antrameitis Dovydas Pabréž (Pabréž) ir kiti. 1791—1792 m., kuriems Universiteto Bibliotekoje nerandame atitinkamos bylos, turėjo būti: (III kl. antramečiai Jurgis Pabréž ir Myk. Venckus, pirmameitis Dovydas Pabréž, kuris 1792—1793 m. turėtų jau išeiti III kl. antramečiu).

Taigi Kretingos mokyklą Jurgis Pabréž turėjo eiti 1786—1792 m. Gal būt, jai ruoštis Kretingoje dar anksčiau buvo išsiapse, dar 1785—1786 m., eidamas ruciamąją mokyklą. Baigiant poskyrinę joje mokėsi apie pustrečio šimto žmonių⁴.

³) Medalij (diligentiae) gaudavo ir nebaigę mokyklos mokiniai; tad medalio kam pripažinimas nerodo, kad šis būtų tais metais mokyklą baigęs, kaip M. M. apie Pabréžą nusako.

⁴) Dar keletas Kretingos mokiniai 1786—1791 m.: Pranas Rūdys (Rudevicz), Tomas Šilgalys (Szylgowski), Petras Salys (Salewicz), Myk. Jučys (Jućewicz), Myk. Bubelis (Bubel), Pranas Miežutis (Miežetoviec), Pranas Andriukaitis (Andrykowski), Aleksandras Odinis (Odyniec; Simano Daukanto motina buvo Odinaite), Domas Maceina (Macenowicz), Vincas Žangalys (Žagollowicz), Vincas Mikutis (Mikutto), Jonas Montvydas (Montwid), Juozas Maksvytis (Mokswitowicz), Markelis Lankutis (Lonkutowicz), Anzelmas Ilakys (Ilakovicz), Ignas Witkus (Witkowicz), Ant. Dirmantas (Dyrmontowicz), Rapolas Liegus (Legowicz), Bonifacas Vaitkus (Wojskiewicz), Kajetonas Jonuškis (Januszkiewicz), Jonas Giedraitis (Giedroyc), Pranas Talmantas (Talmont), Jokūbas Alseika (Olseyko), Ant. Gediminė (Gedimin) Myk. Baubilas (Baubillio), Laurynas Lingvenis (Lingweyn), Vincas Šarkis (Szarkowski), Juozas Rugys (Rogiewiez), Andrius ir Juozas Martišiai (Martyszewski), Jurgis Eitautas (Ejtowski), Kazys Knystautas (Knistowski), Kazys Augustas (Augutovicz), Myk. Smajžys (Smajžewski), Pranas Gimbutas (Giembutt), Silvas Ukrinas (Ukryn), Juozas Končius (Koncewicz), Jurgis Stonys (Stoniewicz), Tadas Kaičius (Kayrewicz), Jurgis Grigalis (Grygallowski), Kasparas Jurgutis (Jurgutowicz), Jurgis Mickus (Mickiewicz), Baltrus Juška (Juszkiewicz)... (B. d.)

M. BIRŽIŠKA

Pabréža Kretingos mokykloje ir Vilniaus universitete

(PRIE M. MOZŪRAIČIO STRAIPSNIU APIE PABRÉZĄ)

(Tėsinys iš vakardienos)
Žvlgterékimē dabar i Pabréžos mokytojus, kiek juos gau name pažinti iš vizitacijų ir Kauzonas susirašinėjimo su Pačiabutu. I klasėje jis neberado jau perkelto i Kražius, o ir iš ten greit pašalinto seno mokytojo girtuoklio Adomo Drazdauskio, kurio vieton 1786 m. Kauzonas pasiėmė savo globojamą našlaiti serietį, 1782—1786 išėjusį Kražių mokyklą, kurioj prieš paskiriamas 1775 m. Kretingo Kauzonas mokytojavo, ir ten gavusi diligenteia medali Gracioną Varakomskį. Dédés ir vizitatorius kun. Erdmano giriama, vos tepradėdas mokytojas ištraukė mėgstantių pažiūti II ir III klasės mokytojų matematiko kun. Prano Abramavičiaus ir retoriko kun. Pliuviuojon Hrehoravičiaus kompanijon. Dédés nekarta išpėjamas, jis ši dar labiau ištužino savo sužieduotuvėmis prieš dédés norą, dėl ko net iš šio gavo lupti (kunzciukim). Apie tai kitiedė mokytoju pranešė Vilniaus Švietimo vadovai bei (rektoriui Pačiabutui, susijaudinęs Kauzonas apsirogo ir gydėsi Klaipėdoje, bet vizitatoriui pasiteisino, o tuo laiku vedes mokytojas buvo perkeltas Pinsko mokyklon (byla nr. III, 103 ir kitos).

II klasės pirmaisiais metais Pabréža teberado dar Abramavičių ir Hrehoravičių, kuriekaip mokytojai giriami vizitatorių kun. Erdmano 1788 m. ir kun. Jok. Jakso 1789 m. Antraisiais metais, o taip pat III klasėje jis mokė nauji, anuos pakeite mokytojai matematikas kun. Pranciškus Narkevičius ir retorikas kun. Stanislovas Bakauskas. Vizitatorių Erdmano ir Obrapalskiu atsargiai teatestuoja, kaip dar nепrityrė mokytojas, jaunas (1789 m. paskirtas Kretingon 20 m. amžiuje) Bakauskis Kretinge mokė ligi mokyklos likvidavimo 1793 m., 1790 m. išleidė filosofijos daktaro laipsnį 1797—1814 m. Vilniaus universitate buvo nereikšmingu literatūros viceprofesorum (adjunktu), 1814 m. paskirtas Balstogės gimnazijos direktoriu⁵. Erdmano gan neigiamai 1790 m. apibūdintas kaip nelabai temokas savo dalyką (w swych naukach niezbyt tegi) ir nesugebas mokiniam jis išdėstyti (na rzeczącach mniemy potrzebnych czasu wiele a niepotrzebnych traci), bet jau Obrapalski 1791 m. laikomas patenkinau mokytoju (czyni satysfakcyą w lekcjach swoich), kun. Narkevičius Pabréžai bene daugiausia bus svéręs, dësydamas jam botaniką, i kuria šis sakosi nuo pat kūdikystės buvęs linkęs (Pabréžos laiškas Vilniaus univ. prof. Jonui Wolfgangu 1829. IV. 13 — Lietuvos Mokslo Akademijos Rankraščiu Skyriau VII—84). Tas mokytojas mokė Kretingoje, kaip Bakauskis, ligi 1793 m., kai mokykla buvo perkelta i Telšius. Mums gal pats įdomiausias bus visu kretingiškių mokytojų 1789—1791 m. I klasės mokytojas, išėjės kunigų seminarija, bet iš kunigų pasitraukęs Mykolas Šulcas (1769—1812). Be I kl. vedymo, jis mokė dar kitų klasių mokinius kiečių kalbos; 1789—1790 m. jų turėjo 16, o 1790—1791 m. 14, gal jū tarpe ir mūsų Pabréžą, iš I-sios klasės jau išėjusi. 1791 m. perkeltas Vilniaus poskyrinėn, jis čia sulaukė 1794 m. sukilimas, kuriamo dalyvavo. 1797 m. garsaus architekto Lauryno Stuokos (Gucevičiaus) adjunktas vyriausioje Lietuvos mokykloje, šiam mirus 1798 m. pakeltas architektūros prof., Šulcas baigė nutrūkusi Stuokos darbą — Vilniaus katedra, bet šiai jām nelabai tesisekė, keli jo pastatai griūvo, taip jog 1809 m. iš jo buvo net atimta teisė ka statyti, vėliau kad ir grąžinta, bet 1812 m. jo pastatytai salei caro Aleksandro balui taip pat sugriūvus, nusiskandino nabagai⁶.

Kretingoje bėnokanti Šulca vizitatoriai labai gyre, tuo pat metu atsargiai tepasiskusdami dėl dviejų kitų mokytojų (Bakauskio ir Narkevičiaus), tik bene Kauzonui nu-

siskundžiant Obrapalskis išrašė Š-uipatarimą griežiau elgtis su mokiniais. Tačiau prieš pat Obrapalskiu Kretingoje atsiskaitant kilo Š-cui net du nemaloniu dalyku. Eidaamas su mokiniais pro kryžių, jis jiems pastebėjo kryžių esant Kristaus Kančios dėl mūsų Atpirkimo ženklą (simboli) ir priminimą, kas kažkurių juju paskiau buvo paversta tariamai jo sakytais žodžiai: „Kam, girdi, lenkiatė ſiam medžiūi?“ Kai veikiai po to, 1791 m. bene gegužės mén. Zemaičių vyskupas Steponas Giedraitis apsilankė Kretingoje ir mokyklos gražiai buvo sutiktais, jis begti labai supyko pamatej Šulca trumpu švarku („vokiškai“), ne ilgu, kaip iš mokytojų kad buvo reikalaujama („klierikiškai“). Be to, vieno praloto vyskupas buvo paakintas ir dėl anos „kryžiaus istorijs“. Nors Kauzono pastangomis pastarasis dalykas vyskupui tinkamai buvo iššiškintas, o ir vizitatorių Obrapalskis pripažino mokytoją nesant nusidėjusi, bet vyskupui tebepykstant, o Šulcu nepatininkant „klierikiškai“ vilkėti, 1791 m. rudenį jis buvo sukeista su prityrusiu Vilniaus poskyrinės mokyklos mokytoju kun. Andriu Špirkavičium, kuris labai iškilo Kauzonui ir mokiniams, nors veikiai apsirogi ir kiles méniesius kito mokytojo buvo pavaduoja. Nuo 1792 m. rudens Šp. buvo pakeltas Kretingo mokyklos vedėju (prorektorium, viet. bene mirusio Kauzono), o ir Šulcas Kretingoje vėl kažkai trumpam atsiranda, dėsto retoriką ir lotynų kalbą, bet mokiniams neįtinka, ir šie („uboga szlachta“), bene bernardinu pakurstyti, 1792 m. lapkričio 13 d., tad Jurgui Pabréžai mokykla jau baigus, rektoriui Pačiabutul rašo anoniminį skunda, jog permenkai esa mokomi „šventos lotynų kalbos.“ Pasinaudokime proga ir dar kaičiai iš vizitacijų pasižymekime apie pabréžinė mokykla. Dar 1782 m. Varšuvos i Žemaičių atvykės vizitatorius, garsusis Edukacinių Komisijos veikėjas arménas kun. Grigas Piramavičius kad ir nesilankė Kretingoje, bet iš išsaukto i Kražių Kauzono patiria, jog Kretingo mokinį reta esa bajorų kilmės, daugumas gerai mokasi, tik nemégsta geometrijos, manydami jas nesant reikalingą kunigams, kuriais renčiasi, ypačiai vargingesnieji (byla nr. 88). Taip pat iš Varšuvos atvykės 1783 m. vizitatorius kun. Pran. Bienaukas Kretingoje pats patyrė mokykloje bemaž nesant bajoru, nemojančius lenku kalbos ir bažnyčioje tegirdinčius lietuviškus pamokslus daugeli gaunant jas pasimokyt „stancijose“ prieš stojant mokyklon (byla nr. 89). Jaksas nurodo mokinius čia turint savo teismus, savo tarpe muštruoja, žaidžiant svinėniu, bégiojant (kas greitesnis).

⁷ Kretingiškė Sulco istorija aiškėja iš 1791 m. birželio 18 d. Kauzono laiško Pačiabutui (gražint Universalitetui raštu byla nr. 111, ten ir mokinį anonomas) ir 1791 m. birželio 6—7 d. Obrapalskio vizitacijos raporte. Špirkavičius vėliau gržo i Vilniaus mokykla, paskui būdavo ir vizitatorium.

Erdmanas giriā pamokslininkā bernardina kun. Steponą Preibavičiū. Obrapalskis pažymi 1790—1791 m. esant čia įvestą karine mankštą, kuriai laikomas esas Prūsu kariuomenės viršila. Byloje nr. 73 turime vizitatoriaus sužymėta 1787 m. vasario 18—22 jo akivaizdoje atliktu mokiniu žiniu patikrinimo turini, būdinga Pabréžos mokymos metui. I kl. pirmamečiai iš gramatikos atsakinėjo į klausimus, vertė išrašus apie mokinio pareigas mokytojo atžvilgiu, nurodydami kalbos dalis, laipsniavimą ir t. t., iš geografijos apie žemės rutuli, apie išvairius žemėlapius, apie geografinį ilgumą ir platumą, apie Europą, jos paskirstymą ir plotą; iš dorovės mokslo apie jo reikalingumą, iš aritmetikos apie skaičiavimą, dėstymą, dauginimą, rodė dalyraštį; antramečiai vertė Pedro II knygą. II kl. iš senovės istorijos mokiniai pasakojo apie medus, persus, egiptieinius, iš išrašų apie Asirijos istoriją, iš Cicerono apie dievus, burbus, laidotunes apeigas, iš vyresniojo Pliniaus apie Egipto padėti, apie Nilą, apie piramides, apie Apį dievaiti, apie labirintus vertė, taip pat iš geometrijos pradžios, iš aritmetikos aiškinio dešimtainė sistemą; pirmamečiai rodė gražiai atlikus dalyraštį pavyzdžius (charakterystiekiniu formavimais); antramečiai gerai išbriežtus geometrijos brižinius. III kl. iš retorikos aiškinino iškalbingumo meną (sztuka oratoria), apie pasakėčią, apsakymą, fiktūras, chrios sudarymo būdus, iš lenkų tautos istorijos apie karalius Vladislavą Hermaną, Boleslavą Kreivaburnį ir Vladislavą II-jį, vertė. Ciserono kalbą pro Milone ir aiškinino retorinius jos ypatumus, iš gamtamokslų vertė iš lotynų i lenkų kalbą išrašus iš Columellos apie žvėryalus, žverius ir naminius paukščius, vertė Vergiliaus Georgica II kn., išrašus iš Columellos apie sodus, iš fizikos pradžios apie jūrų vandens savybes, apie jūros potvynius ir atoslūgius, apie tēkmę, apie šaltinių pradžią, apie sūrių, karčių, karštų šaltinių priežastis, vandens sastatai ir t. t., iš trigonometrijos apie tūrio apskaičiavimą ir nustatymą dviejų neprieinamų vietu, iš geometrijos apie upių tēkmės vingius, miško, ežero ir t. t. apskriti, kaip tai išmatuoti ir pažymeti popieriuje. Tad klasika ir praktika aiškiai čia vyrauja.

1792 m. baigės Kretingo mokykla⁸, Jurgis Pabréža stojo Vyriausio Lietuvos Mokyklon (buvo iš Vilniaus Akademijon). Taip teigia M. Valančius, bet M. Mozūraitis neradei Vilniaus Universiteto Bibliotekos archyve „né mažiausios žinutės apie Pabréžos studijas Vilniaus Akademijoje“, linkęs manyt, „kad jis iš viso“ nestudijavo Vilniaus Akademijoje⁹. Aš taip pat nerada archyve žiniu apie Jurgį Pabréžą

⁸ Besimokant Kretingo mokykloje J. P.-ai teko, be abeo, išgirsti apie 1789 m. Pranciškų Revoliuciją, 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija, kuriai ir žemaičių bajorai gavo pri siekti, 1793 m. išvysta II-sis padalijimas.

1787—1788 m. fizikos kolegijoje — fakultete yra Jonas Pabréža — byla nr. 16; Jurgis tuomet éjo I klasés antruošius metus, bet turime paties Jurgio liudijimą, kuriuo negaliama abejoti. Jau minetame 1829. IV. 13 laiške prof. Wolfgangui jis aiškiai sakosi Vilniaus universitete pradėjės medicinos mokslus „dar lenkių laikais“, iš prof. Ferd. Spitznagelio mokėsi botanikos, bet taip pat mokslo metu kilusi Kosciuškos revoliucija nutraukusi jo mokslos, paskui jis išstoja i kunigus. Taigi aišku, jog Vilniaus universitete jis tesimoké 1793—1794 m. Kur jis buvo 1792—1793 m. nežinia; gal, kaip kaikurie kiti vidurinė mokykla baimis, toje pat Kretingoje „direktoravo“: buvo mokinii repetitorium prižiūrėto.

Pasitvirtinus Valančiaus žiniui apie Pabréžos studentavimą, galime bent apytikriai priimti ir jo teigima, jog P. ten mokėsi „Istoriju, Anatominos, Botanikos, Chemijos, Chirurgijos, Fizikos, prigimties ištamtum, Teologijos ir išsguldima rassta szvanta“. Apytikriai sakau, nes Valančiaus išskaičiuoti dalykai buvo dėstomi net dviejuose fakultetose, fizikos (drauge su medicina) ir moralės (teologija, istorija, teisė, literatūra), kas vienam studentui ir dar vieneriemis metams būtu lyg ir perdaug. Tačiau žinomas yra dažnas pirmamečių studentų persikrovimas klausomais dalykais, o be to, dar iš to pat Pabréžos laiško atrodo, lyg jis universitetan stodamas žadėjęs vėliau eiti i kunigus (dalszy móz zamiar byl do Stanu Duchaownego), tad jei ne visus, bent didžiai dali Valančiaus išvardytų dalykų bus klausės. Vis dėlto V. minimos chemijos, kuriai dar 1792—1793 m. m. dėstė prof. Juoz. Sartoris, neberandame 1793—94 m., ligi 1797—1798 m. jā vėl émė dėstyti garsusis Andrius Sniadeckis.

Dėl visa ko suminėkime Valančiaus išvardytų dalykų dėstytojus 1793—1794 m. Fizikos kolegijoje fiziką dėstė Juozas Mickevičius, anatomija Jonas Andrius Lobenveinas, botaniką Ferd. Spitznagelis, chirurgija Mikalojus Regneras, operacinę Jok. Brištetas. Moralės kolegijoje visuotinė istorija dėstė Tomas Husaževskis, išgintą teisę Simonas Malevskis, teologija ir Sventajai Raštai Mykolas Karpavičius. Išidėmėkime, jog tuo metu kun. Karpavičius (būsimasis Vyrių vyskupas) buvo garsingiausias Vilniaus pamokslininkas, kurio patriotinis 1794 m. pamokslas net buvo išverstas lietuvių kalba. Kiek gamtininkai veikė vėliau pagarsėjusiu žemaičių botaniką, tiek ypačiai Karpavičius galėti būti Pabréžai reikšmingas kaip vėliau dar plačiau už botaniką Žemaičių žemėje pagarsėjusiam pamokslininkui. 1794 m. sukilimas nutraukė ne

Sonetas

Tarytum debesys virš pievų slenka
Negrižtant gyvenimo grandinę,
Jau nežavi manęs daina auksinę,
Ir seno grožio pasakos netenka.

Nebér, kas skaidrindavo vaiko skruostą,
Vos suprasta mintis sapnus pranypko;
Veltui aplink šešėliai manęs tyko
Ir tiesiai valaro miražų juostą.

Kad praeities laikai aidu prabilių,
Dar kartą sielą laime apipiltų,
Veltui paliečia mano rankos lyra.
Jaunystės prošvaistėse visa dingo,

Nutilo lūpos ir tyloj sustingo,
Vien tik naktis dabar į mane svyra.

Vertė EDUARDAS ASTRAUSKAS

vien Pabréžos, bet ir viso universiteto mokslo. Pasak J. Bielinskio (Universitet Wilenski II, 18), tik 1795—1796 m. antrame pusmetje universitete mokslo tebuvo atgaivintas, bet gal jis kiek buvo einamas dar ir 1795 m. rudenį, nes Universitet archyvo byloje nr. 16 yra 1795 X. 9 pažymėtas 84-lų paskaitas lankant (chodziny na lekcye publiczne) klausytou sąrašas. Pabréža nebegrižo, nes iš kur kitur žinome jī 1794—1796 m. mokiusis Varnių kunigų seminarijoje, o po to kamendoriaus Šiluvos ir kitur.

Bene su Pabréža ir 1794 m. tenka dar susieti Vilniaus Universiteto Bibliotekoje 1943 m. rudenį mano rasatas XVIII a. lenkiškas laiškas. Tos bibliotekos Rankraščiu Skyriuje nr. 1782 pažymėtas nedidelio formato aptaisytas lotyniškas rankraštėlis Observanda in visitatione Eppli, apie 75 pusl., pirmame lape turi išrašyt: X. (.) Ambrožy Pabréž. Pavardės ir teksto rašysena lyg ir ta pati, tad Pabréžas, be to, atrodė — jauno Pabréžos, bene kai jis mokėsi semiarijoje ar tūk pradėj kūnigauti.

Man parūpo ne pats knygelės tekstas (neoriginalus), mano darbui nereikalingas. Atkreipiai dėmesi į apdarę, ne jo išviršinė puse, tik išvidinė, nes pastebėjau taj apdar pusei panaudotą lenkišką laišką. Bibliotekos specialistui p. Stanislovui Lisovskiui gražiai šio laiško du lapeliai nuo apdarų atlipdžius, palaidi laiško rašysena nelabai tetikio sugretinti su rüpestinga Observandas rašysena, bet man ir Lietuvos Mokslo Akademijos darbuotojui p. Vladui Abramavičiui jas palyginus su Pabréžos laiškų Wolfgangui rašysena atrodo tarp jūdvių nemaža giminystės, kiek josi gal būti tarp jauno ir seno žmogaus rašysenos.

Laišku trūksta parašta, metų ir vietos pažymėjimo, kai kuris ištekste yra nukentėjė apdarā iliipdant, bet šiaip turinys gan suvokiamas. Laiško autorius rašo savo tėvams, prašydamas ateisti jo padarytuosius nemalonumus (przykrosci). Gal pasuktini karta tėvai matą jo rašą (charakter), gal jis tik po mirties te susiūtiksi (aż na dolinie Jozefatowey), tad teatleidžia jam taip pat kaimynai, jei kuriuos bus iš supykines, o ypačiai mergaitės (dziewyczyny), kurias mègdaves erzint... Tegul tėvai nedejuoja, neverkiai „nesu ligšioliai kareiviu, o gal ir nebūsiu, jei nepaims prieverta, Bet jei kartais (przypadkiem) ir likčiau (kareiviu), gal Dievas leis gyvam išlikti. O jei ir žūčiau, turite dar du sunū prie saves, kurie senatvėje jis prižiūrės, be to turite ir dukterį (ar dukters — neaišku)... Mano miele augalėliai (riolka kochane)! Kas jis prižiūrės, kas jis palaislys? Mielai man buvo jūsūs rūpintis, bet mokslias (nauki szlachetne) nuo jūs mane atplėšė. Dabar kai nebeliko man vilties jis pamatyti, pavedu jis savo seserai Onai, tegul drauge su Katriute (Kotrzynka) jūs žūri, lais... kasa... kai jūs bus daugiau, tegul ir kaimynėms jū duoda, ypačiai toms, iš kurių aš juokiaus ir tyčiaus... Savo medžių, liepas, beržus, ažuolėli, skiepus atiduod broliams, kad juos prižiūrėt... tegul prisimena, jog ne kam kitam juos sodinau tikta tam, kad ir jūs palikuonys, matydami mano darbą, džiaugtusi ir dėkodami Auškščiausiam, nepamirštū ir už